საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია

ქართული ენციკლოპედიის ი. აბაშიძის სახელობის მთავარი სამეცნიერო რედაქცია

იდეალიზმი

იდეალიზმი, ფრანგ. idéalisme

„იდეალიზმი", როგორც ფილოს. შეხედულებების აღმნიშვნელი ტერმინი, გერმ. ენობრივ ველში ჩნდება XVIII ს-ში, მის მთავარ საპირისპირო ცნებად კი განიხილება „მატერიალიზმი". მაგ., ლაიბნიცისთვის პლატონი იდეალისტია, ხოლო ეპიკურე – მატერიალისტი. ეს ხედვა განავრცეს ქ. ვოლფმა და მისმა მიმდევრებმა, რ-თა მიხედვით სული არამატერიალური ობიექტია; მაშასადამე, სულის არსებობა არამატერიალური სახისაა. ამ ჭრილში, ი-ის საპირისპირო ცნებად „რეალიზმი" გვევლინება. უფრო მეტიც, იდეალისტთა მიხედვით, სამყარო დაფუძნებულია სულში, გონებაში. საგნის არსებობა ნიშნავს იმას, რომ ის იქნა გონების მიერ გაგებული და აღქმული. იდეალისტისთვის გონების მიღმა და გარეთ არსებული რეალობის შესახებ ვარაუდის დაშვებაც კი მიუღებელია, რადგან მის შესახებ ცოდნის ფლობა შეუძლებელია. ცოდნის მთავარი წყარო არის გონება და მისი უნარი.

ერთმანეთისაგან განასხვავებენ ი-ს სხვადასხვა სახეებს: ჯ. ბერკლის სუბიექტური ი., ი. კანტის ტრანსცენდენტალური (კრიტიკული) ი., გერმ. აბსოლუტური (ობიექტური) ი., ანგლო-ამერიკული ი., პანფსიქიზმი, პერსონალური ი. და სხვ. ისტორიულად სამყაროს იდეალისტური ხედვა უკავშირდება პლატონის სახელს, რ-მაც თავის დიალოგებში (განსაკუთრებით კი „სახელმწიფოში") განავითარა იდეების თეორია, რ-შიც იდეები საგნებისა და ქმედებების თაურხატებად, მთავარ მოდელებად აღიქვა. პლატონის მიხედვით, სახელმწიფოს იდეალური მმართველი არის ის, ვინც იდეების სამყაროს შესახებ ფლობს ცოდნას, რადგან სწორედ მან იცის, თუ როგორ უნდა მართოს სამართლიანად სახელმწიფო. პლატონის იდეათა თეორიის გარდასახვა მოხდა შუა საუკუნეებში

უნივერსალიების შესახებ გამართულ დავა-კამათში, როდესაც ობიექტური რეალობის არსებობას ხაზი გაესვა არა მარტო სულში, გონებაში, ცნობიერებაში, არამედ თვით იდეათა თვითმყოფად რეალობაშიც. სწორედ ამ ტიპის თვითმყოფად იდეებს ეწოდა უნივერსალიები.

ისტ. თვალსაზრისით შეიძლება ვისაუბროთ სუბიექტური და ობიექტური ი-ის შესახებ. ფილოს. ისტორიაში სუბიექტური ი-ის მთავარ წარმომადგენლად ირლანდიელი ფილოსოფოსი და თეოლოგი ჯ. ბერკლი მიიჩნევა, ხოლო ობიექტური ი-ის თვალსაჩინო წარმომადგენელი გერმ. ფილოსოფოსი გ. ჰეგელია. ი-ის განვითარების ისტორიის მწვერვალს კი წარმოადგენს გერმანული ი., რ-იც მოიცავს ფილოს. ისტორიის უმნიშვნელოვანეს ეპოქას ი. კანტსა და გ. ჰეგელს შორის. მისი მთავარი წარმომადგენლები არიან: ი. ფიხტე, ფ. შელინგი და გ. ჰეგელი. თავად კანტის ფილოსოფია კი ტრანსცენდენტური ი-ის სახელით შეიძლება იქნას მოხსენიებული, რადგან კანტი არ უარყოფს გარე სამყაროს არსებობას. მისი აზრით, არსებობს ჩვენი ცნობიერებისაგან დამოუკიდებელი „ნივთი თავისთავად", რ-ის შემეცნება ჩვენ არ შეგვიძლია. ის ჩვენი შემეცნებითი უნარების მიღმაა. ადამიანს მხოლოდ იმ ნივთების შემეცნება ძალუძს, რ-ებიც მის შემეცნებით „მე-ს ევლინება". მაშასადამე, ჩვენ შევიმეცნებთ ნივთებს, როგორც მოვლენებს.

გერმანული ი-ის ნაყოფიერი რეცეფცია მოხდა ბრიტანულ ი-ში, რ-იც XIX ს. ბოლო მესამედსა და XX ს. პირველ მესამედში ინგლისში წამყვან ფილოს. მიმდინარეობას წარმოადგენდა. ეს მიმართულება განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდა ჰეგელის იდეალ. ფილოსოფიას და მის გარკვეულ ტრანსფორმაციასაც ახდენდა. ბრიტანული ი-ის დამფუძნებლად ითვლება თ. ჰ. გრინი. მისი ცნობილი მოწაფე იყო ბ. ბოზანკეტი, რ-იც თ. ჰ. გრინთან და ფ. ჰ. ბრედლისთან ერთად ინგლისური ნეოჰეგელიანობის მთავარ წარმომადგენლად ითვლება.

ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ო შ ი ი-ს კვლევას ხანგრძლივი და საინტერესო ისტორია აქვს. თავდაპირველად ის პლატონის და პლატონიკოსების მოძღვრების რეცეფციით იწყება (იოანე პეტრიწი), შემდეგ ახალი დროის რაციონალიზმის თვალსაჩინო წარმომადგენლების (მაგ., გ. ლაიბნიცი, კ. ვოლფი) შეხედულებების გაცნობითა და საკუთარ შემოქმედებაში ინტეგრირების გზით ხორციელდება (ანტონ I, ი. ხელაშვილი), შემდეგ კი ი. კანტის ტრანსცენდენტური ი-ის ნაყოფიერი ათვისებით ვლინდება, რისი ნათელი დასტურიც ს. დოდაშვილის „ლოგიკაა" (1827). გერმანული იდეალ. ფილოსოფიის წარმომადგენლების შეხედულებები საგანგებო მსჯელობის საგნად არის ქცეული შ. ნუცუბიძის ალეთოლოგიურ ნაშრომებში. გერმ. იდეალიზმის მრავალმხრივი კვლევა-ძიება კი XX ს. ქართულ ფილოსოფიაში კ. ბაქრაძის სახელს უკავშირდება. მის კალამს ეკუთვნის მნიშვნელოვანი გამოკვლევები: „დიალექტიკის პრობლემა გერმანულ იდეალიზმში" (1929) და „სისტემა და მეთოდი ჰეგელის ფილოსოფიაში" (1936). პირველ

ნაშრომში გერმ. ი-ის მთავარ პრინციპად სუბიექტის პრინციპია მიჩნეული, ხოლო დიალ. მეთოდი კი სუბიექტსა და ობიექტს შორის არსებული დუალიზმის მოხსნის მთავარ საშუალებად არის მიჩნეული, რ-ის საბოლოო შედეგიც მონისტური სისტემის აგებაა. მეორე გამოკვლევა პირველი გამოკვლევის თემატურ განვრცობას წარმოადგენს და ჰეგელის დიალექტ. ნააზრევის თავისებურებებს ეხება. მასში ხაზგასმულია სისტემისა და მეთოდის ორგ. ერთიანობა ჰეგელის აზროვნებაში, რასაც გადამწყვეტი როლი ენიჭება ჰეგელის იდეალ. ფილოს. შექმნის პროცესში. სუბიექტური და ობიექტური იდეალიზმის აქტუალურ პრობლემებს ფილოსოფიის ისტორიის ჭრილში კ. ბაქრაძე განიხილავს თავის ერთ-ერთ ცნობილ ნაშრომში „ახალი ფილოსოფიის ისტორია" (1969). აღსანიშნავია, რომ XX ს-ში საბჭ. საქართველოს ოფიც. ფილოსოფიის წარმომადგენლები ი-ის პრობლემატიკას ხში-რად ცალმხრივად, მატერიალისტური, მარქსისტულ-ლენინური აზროვნების კონტექსტში განიხილავდნენ. ამის დასტურია ამ პერიოდში გამოქვეყნებული არაერთი ნაშრომი მატერიალიზმისა და იდეალიზმის ურთიერთმიმართების შესახებ (დ. კალანდაძე, ვ. კერძევაძე, ვ. კილაძე, შ. კობახიძე, პ. შარია, ვ. ქაცარავა და სხვ.).

იდეალიზმისა და იდეალ. ფილოსოფიის სხვადასხვა საკითხებს ეძღვნება ცნობილი ქარ-თველი მკვლევრების (მ. გოგიბერიძე, ს. წერეთელი, გ. თევზაძე, თ. ბუაჩიძე, ა. პოპია-შვილი და სხვ.) არაერთი საყურადღებო ნაშრომი.

ლიტ.: ბ ა ქ რ ა ძ ე კ., დიალექტიკის პრობლემა გერმანულ იდეალიზმში, ტფ., 1929; მ ი ს ი ვ ე, სისტემა და მეთოდი ჰეგელის ფილოსოფიაში, ტფ., 1936; ბ უ ა ჩ ი ძ ე თ., ჰეგელი და ფილოსოფიის არსების პრობლემა, თბ., 1976; გ ო გ ი ბ ე რ ი ძ ე მ., მატერიალიზმის და დიალექტიკის პრობლემების განვითარება მარქსამდე, ტფ., 1928; თ ე ვ ზ ა ძ ე გ., იმანუელ კანტი, თბ., 1974; ი რ ე მ ა ძ ე თ., ალეთოლოგიური რეალიზმი. შალვა ნუცუბიძე და მისი აზროვნების ახლებური საწყისები, გერმ. თარგმნა გ. თავაძემ, თბ., 2013; წ ე რ ე თ ე ლ ი ს., ლოგიკური კავშირის დიალექტიკური ბუნების შესახებ, თბ., 1956.

თ. ირემაძე